

Наявність колись Німецької вулиці в Рівному, Харкові, Миколаєві, Сімферополі, Феодосії та інших містах свідчить про проживання німців-городян. Поява на початку XIX ст. німецьких ремісничих колоній у містах була обумовлена або повною відсутністю окремих ремесел і промислів (Одеса, Феодосія), або необхідністю розвитку певних галузей, наприклад, виробництва сукна для потреб армії (Харків, Полтава, Кременчук, Константинополь та ін.). З цієї метою з-за кордону запрошували сукноробів-німців та інших потрібних майстрів. У деяких сільськогосподарських колоніях ремісників виявилось так багато, що їхня праця не користувалася попитом. Їм дозволялося переселятися у прилеглі міста.

1. Сертифікат, виданий ковальською гільдією м. Тюбінген (Вюртемберг) підмайстру Й. Г. Шгаймайєру про дворічне старанне навчання ковальству. 1805. Державний архів Одеської області

Von der Schmiedezunft der Stadt Tübingen (Württemberg) ausgestelltes Zeugnis für J.G. Steinmaier über dessen zweijährige fleißige Ausbildung im Schmiedehandwerk. 1805. Staatliches Gebietsarchiv Odessa

У малих містах, містечках і селах ремісничих цехів не було. Міські ремісники працювали в цехах (гільдіях). В Одесі, де тільки виникли Верхня і Нижня німецькі колонії, спеціальне положення про влаштування цехів було затверджене магістром (1805). Ремісники мали реєструватися за фахом у цеху. Щорічно вони вибирали зі свого оточення цехмейстера (старшину) та двох його товаришів. Всі ремісничі цехи вибирали ремісничого голову, який мав право брати участь у засіданнях міської думи. Німецькі ремісничі колоністи Одеси були об'єднані у власні гільдії і до 1816 р. перебували під управлінням Новоросійської контори опікунства іноземних поселенців. Потім їх перевели у міщанський стан.

У 1819 р. була створена спільна реміснича управа. Її членами були ремісничий голова і старшини всіх цехів. Помічниками голови були три альтермана, які обиралися від єврейських, російських і німецьких цехів. У 1825 р. у німецьких цехах Одеси налічувалося 455 майстрів, підмайстрів і учнів, 280 з них були колоністами, 175 – іноземними підданними. Згодом багато хто з них перейшов у купецький прошарок, став торговим представником іноземних фірм, що постачали свої вироби через портові міста.

Ремісники орієнтувалися на попит населення. У містах виготовляли меблі, одяг, предмети домашнього вжитку, годинники, музичні інструменти. У колоніях були затребувані столяри, теслі, шорники, ковалі, стельмахи, бондарі, ткачі, чинбарі, гончарі, пічники, майстри, що будували льохи, млини, колодязі, цистерни для зберігання води, а також майстри, які виготовляли цеглу, черепицю, молотильні катки, прядки та ін. Гуттери колонії Радичів (Чернігівська губернія), основним заняттям яких були ремесла, славилися гончарними виробами, колоністи Ямбурга (Катеринославська губернія) – екіпажами, колонія Вовнянка (Волинська губ.) – сукном. Менноніти Крегери (Розенталь Катеринославської губернії) були відомі своїми годинниками. Меннонітські фури сотнями використовувалися для військових потреб у період Кримської війни. Традиційна для німців черепиця стала «візиткою» колоній, швидко поширившись за їх межі. Лише в 1851 р. молочанськими меннонітами було випалено 2 млн штук цегли і понад 270 тис. штук черепиці.

5. Будинок колоніста, покритий кольоровою глазурованою черепицею (Миколаївська область)

Kolonistenhaus, gedeckt mit kolorierten glasierten Dachziegeln (Gebiet Nikolajew)

Менноніти суворо дотримувалися неподільності господарства, тому серед них швидко росла кількість безземельних. Значна їх частина знаходила джерело прожитку в занятті ремеслом. Проект Й. Корніса зі створення в колонії Гальбштадт торгово-ремісничого центру для 200 безземельних сімей не був реалізований. Разом із тим, ремесла розвивалися в усіх колоніях. У 1854 р. у меннонітських колоніях на Молочній налічувалося 350 ремісничих майстерень, у т. ч. 25 цегельних і 8 черепичних заводів, 1 винокурня, 2 пивоварні, 7 оцтових винокурен. У 1879 р. у колонії Хортиця було вироблено 7,5 % всіх сільськогосподарських машин Російської імперії. Диверсифікація ремесла дала значний поштовх розвитку сільського господарства. Ногайці, українські та російські селяни, які сезонно працювали у колоністів за наймом, переймали їх досвід ведення господарства і знаряддя.

Невеликі майстерні в колоніях з часом переросли у фабричне та заводське виробництво. Гальбштадт і його дочірнє поселення Ней-Гальбштадт перетворилися на промислові центри молочанських меннонітів. У 1890 р. там працювали 536 слов'ян, 274 іноземці і 43 євреї. Хортиця, Ейнлаге і Розенталь втратили в результаті індустріалізації свій сільський характер. У Хортиці в 1890 р. було лише 44 селянських господарства, а в майстернях і на фабриках працювало 343 іноземці, 519 православних і 147 іновірців.

8. Черепиця, виготовлена німцями-поселенцями в різних регіонах України. Кінець XIX – початок XX ст.

Dachziegel, die von deutschen Siedlern in verschiedenen Regionen der Ukraine gefertigt wurden. Ende 19. – Anfang 20. Jh.

8. Верстат для виготовлення черепиці. XIX ст. Арцизький районний історико-краєзнавчий музей, Одеська область

Ziegelpresse. 19. Jh. Historisch-heimatkundliches Rayonmuseum Arzis, Gebiet Odessa

Die Existenz einer Deutschen Straße in Rowno, Harkow, Nikolajew, Simferopol, Feodosia und andernorts in früheren Zeiten weist auf deutsche Stadtbewohner hin. Das Entstehen deutscher Handwerkerkolonien in Städten zu Beginn des 19. Jahrhunderts war durch völliges Fehlen einzelner Handwerke und Gewerbe (Odessa, Feodosia) oder die Notwendigkeit, bestimmte Gewerbe zu entwickeln, zum Beispiel, die Herstellung von Tuch für den Bedarf der Armee (Harkow, Poltawa, Kremenschug, Konstantinograd u.a.) bedingt. Dazu wurden deutsche Tuchweber und andere benötigte Meister aus dem Ausland eingeladen. In manchen landwirtschaftlichen Kolonien gab es so viele Handwerker, dass ihre Arbeit nicht nachgefragt wurde. Ihnen wurde die Umsiedlung in nahegelegene Städte gestattet.

3. Представники родини Крегер з 1804 р. майже 130 років виготовляли годинники. Годинник Крегера (Розенталь, Хортиця). Бл. 1887. Музей історії культури російських німців, Детмольд

Angehörige der Familie Kröger haben seit 1804 fast 130 Jahre lang Uhren gefertigt. Die „Krögeruhr“ (Rosental, Chortitza). Ca. 1887. Museum für russlanddeutsche Kulturgeschichte, Detmold

4. Магазин колоніста – меблевого майстра Ф. Геммерле в Одесі. 1837. Державний архів Одеської області

Handelshaus des Kolonisten-Möbelmeisters F. Hemmerle in Odessa. 1837. Staatliches Gebietsarchiv Odessa

In kleinen Städten, Flecken und Dörfern gab es keine Handwerkerzünfte. Städtische Handwerker gehörten Zünften an. In Odessa, wo die Obere und Untere deutsche Kolonien gerade entstanden, wurde eine besondere Satzung für Zünfte vom Magistrat erlassen (1805). Handwerker hatten sich je nach Beruf in Zünften zu registrieren. Aus ihrer Mitte wählten sie jährlich einen Zunftmeister und zwei Gehilfen. Alle Zünfte wählten einen Oberzunftmeister, der an Sitzungen des Stadtrats teilnehmen durfte. Die deutschen Handwerker Odessas waren in eigenen Zünften organisiert und standen bis 1816 unter der Verwaltung des Neurussischen Fürsorgekontors für ausländische Ansiedler. Danach wurden sie dem Stand der Kleinbürger zugerechnet. 1819 wurde eine allgemeine Handwerkskammer gegründet. Ihr gehörten der Oberzunftmeister und die Zunftmeister aller Zünfte an. Des Oberzunftmeisters Gehilfen waren drei Älteste, gewählt von den jüdischen, russischen und deutschen Zünften. 1825 zählte man in den deutschen Zünften Odessas 455 Meister, Gesellen und Lehrlinge, von denen 280 Kolonisten und 175 ausländische Untertanen waren. Mit der Zeit wechselten viele von ihnen in den Kaufmannsstand, wurden Handelsvertreter ausländischer Firmen, die Waren über die Hafenstädte einfuhrten.

6. Меннонітський легкий ресорний візок «дроги». Початок XX ст. Часто використовувався у колоністських господарствах. Виготовлявся у багатьох колоніях. В роки громадянської війни візок (тачанка) використовувався махновцями.

Mennonitischer leichter gefederter Wagen „Droschke“. Anfang 20. Jh. Kam häufig in Kolonisten-Wirtschaften vor. Wurde in viele Kolonien gebaut. Während des Bürgerkrieges wurde der Wagen „Tatschanka“ von den Machno-Anhängern genutzt.

7. Махновська тачанка. Гуляйпільський районний краєзнавчий музей

„Tatschanka“ der Machno-Anhänger. Heimatkundemuseum des Rayons Guljaj-Pole

Die Handwerker orientierten sich an der Nachfrage der Bevölkerung. In den Städten fertigten sie Möbel, Bekleidung, Haushaltsgegenstände, Uhren, Musikinstrumente an. In den Kolonien waren Tischler, Zimmerleute, Sattler, Schmiede, Wagenbauer, Böttcher, Weber, Gerber, Töpfer, Ofensetzer, Meister für den Bau von Kellern, Mühlen, Brunnen, Wasserzisternen, für die Anfertigung von Ziegeln, Dachziegeln, Dreschsteinen, Spinnrädern u. a. gefragt. Die Hutterer der Kolonie Raditschew (Gouvernement Tschernigow), die mehrheitlich einem Handwerk nachgingen, waren durch ihre Töpferwaren bekannt, die Kolonisten Jamburgs (Gouvernement Jekaterinoslaw) – durch ihre Kutschen, die Kolonie Rownjanka (Gouvernement Wolhynien) – durch Tuche. Die Mennoniten Kröger (Rosental im Gouvernement Jekaterinoslaw) wurden durch ihre Uhren bekannt. Mennonitische Fuhrwerke wurden während des Krim-Krieges zu Hunderten für militärische Zwecke gebraucht. Die für Deutsche traditionellen Dachziegel wurden zu Visitenkarten der Kolonien und fanden rasch Verbreitung darüber hinaus. Allein 1851 haben Molotschnaer Mennoniten 2 Mio. Ziegel und mehr als 270 Tausend Dachziegel gebrannt.

Mennoniten hielten streng an der Unteilbarkeit der Wirtschaft fest, wodurch die Zahl der Landlosen unter ihnen rasch anwuchs. Ein beträchtlicher Teil von ihnen fand ihr Auskommen in handwerklichen Berufen. Das Projekt von J. Cornies, in der Kolonie Halbstadt ein Handels- und Handwerkszentrum zu schaffen, in dem 200 landlose Familien Platz bekämen, konnte nicht verwirklicht werden. Das Handwerk entwickelte sich in allen Kolonien weiter. 1854 zählte man in den Mennonitenkolonien an der Molotschnaja 350 Werkstätten, darunter 25 Ziegeleien und 8 Dachziegelbrennereien, 1 Branntweinbrennerei, 2 Bierbrauereien, 7 Essigbrennereien. 1879 wurden in der Kolonie Chortitza 7,5 % aller Landmaschinen des Russischen Reiches hergestellt. Die Diversifizierung des Handwerks hat der Entwicklung der Landwirtschaft einen gehörigen Anstoß gegeben. Nogaier, ukrainische und russische Bauern, die sich bei Kolonisten als Saisonarbeiter verdingten, übernahmen deren Erfahrungen und Werkzeuge.

Aus kleinen Werkstätten in den Kolonien sind mit der Zeit Fabriken und Industriebetriebe hervorgegangen. Halbstadt und seine Tochttersiedlung Neu-Halbstadt wurden zum industriellen Zentrum der Molotschnaer Mennoniten. 1890 arbeiteten dort 536 Slawen, 274 Ausländer und 43 Juden. Chortitza, Einlage und Rosental haben infolge der Industrialisierung ihren ländlichen Charakter eingebüßt. In Chortitza gab es 1890 lediglich 44 Bauernwirtschaften, während in Werkstätten und Fabriken 343 Ausländer, 519 Orthodoxe und 147 Andersgläubige arbeiteten.

